

Na osnovu člana 17. stav (4) a u vezi s članom 40. stav (1) tačka d) Zakona o zaštiti i dobrobiti životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 25/09), Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, na prijedlog Ureda za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, donosi

PRAVILNIK O ZAŠTITI ŽIVOTINJA PRI KLANJU ILI USMRĆIVANJU

Član 1.

(Opće odredbe)

- (1) Ovim Pravilnikom se propisuju uvjeti zaštite životinja uzgojenih i držanih za proizvodnju mesa, kože, krzna ili drugih proizvoda, tokom njihovog premještanja, smještaja u depou, sputavanja, omamljivanja, klanja i usmrćivanja, uključujući i usmrćivanje životinja u svrhu kontrole bolesti.
- (2) Odredbe ovog Pravilnika ne primjenjuju se na:
 - a) tehničke ili naučne ogledne na životinjama u vezi s postupcima iz stava (1) ovog člana, koji se provode pod nadzorom nadležnog organa;
 - b) životinje usmrćene pri kulturnim ili sportskim događajima;
 - c) slobodno živuću divljač usmrćenu u skladu s Odlukom o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskog porijekla. ("Službeni glasnik BiH", broj 82/06).

Član 2.

(Značenje pojmova)

- (1) Za potrebe ovog Pravilnika pojedini pojmovi imaju sljedeće značenje:
 - a) *Klaonica* je svaki objekt, uključujući opremu i sredstva za kretanje i smještaj životinja, namijenjen komercijalnom klanju životinja navedenih u članu 5. stav (1) ovog Pravilnika;
 - b) *Premještanje* je istovar životinja ili njihovo prevoženje, odnosno kretanje od istovarnih platformi, štala ili torova u klaonici do prostorija ili mjesta gdje će biti zaklane;
 - c) *Smještaj u depou* je držanje životinja u štalama, torovima, natkrivenim prostorima ili otvorenim površinama koje klaonice koriste u svrhu osiguranja bilo koje potrebne njege (voda, hrana, odmor) prije klanja;
 - d) *Sputavanje* je primjena bilo kojeg postupka na životinji kojem je svrha ograničavanje kretanja životinje, da bi se omogućilo efikasno omamljivanje ili usmrćivanje;
 - e) *Omamljivanje* je postupak koji, primijenjen na životinji, uzrokuje trenutni gubitak svijesti koji traje do smrti životinje;
 - f) *Usmrćivanje* je postupak kojim se uzrokuje smrt životinje;
 - g) *Klanje* je uzrokovanje smrti životinje njenim iskrvarenjem;
 - h) *Obredno klanje* je uzrokovanje smrti životinje njenim iskrvarenjem radi zadovoljavanja propisa određenih vjerskih zajednica i konfesija u Bosni i Hercegovini;
 - i) *Nadležni organi* su:
 - 1) Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine,
 - 2) Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske i Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
 - j) *Nadležni inspeksijski organi* su:
 - 1) Federalna uprava za inspeksijske poslove Federacije Bosne i Hercegovine;
 - 2) Republička uprava za inspeksijske poslove Republike Srpske;

- 3) Inspektorat Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine;
- 4) Kantonalne uprave za inspeksijske poslove;
- 5) Inspekcije u okviru lokalnih organa uprave.

- (2) U slučaju obrednog klanja, vjerske zajednice registrirane u Bosni i Hercegovini, prema čijim pravilima se obavlja klanje, nadležne su za primjenu i praćenje posebnih odredaba koje se odnose na klanje u skladu s vjerskim obredima. Postupak klanja se provodi pod nadzorom veterinarskog inspektora ili ovlaštenog veterinarina.

Član 3.

(Odgovornost vlasnika ili odgovornog lica)

Vlasnik ili lice odgovorno za životinje mora osigurati da životinje zaklane ili usmrćene u bilo kojoj klaonici, na farmi, prostorima ili drugim mjestima budu tokom premještanja, smještaja, sputavanja, omamljivanja, klanja ili usmrćivanja pošteđene bilo kojeg uznemiravanja, boli ili patnje, koje je moguće izbjeći.

Član 4.

(Uvjeti koji se odnose na klaonice)

Vlasnik ili odgovorno lice u klaonici mora osigurati da su konstrukcija klaonice, prostori i oprema klaonice, kao i njihova upotreba, takvi da životinje ne budu izložene bilo kakvom uznemiravanju, bolu ili patnji, koje je moguće izbjeći.

Član 5.

(Postupak na klaonici)

- (1) Vlasnik ili odgovorno lice u klaonici mora osigurati da su kopitari, preživari, svinje, kunići i perad koji su dopremljeni na klanje:
 - (a) premješteni i, prema potrebi, smješteni u skladu s odredbama Dodatka A ovog Pravilnika;
 - (b) sputani u skladu s odredbama Dodatka B ovog Pravilnika;
 - (c) omamljeni prije klanja ili trenutno usmrćeni u skladu s odredbama Dodatka C ovog Pravilnika;
 - (d) iskrvareni u skladu s odredbama Dodatka D ovog Pravilnika.
- (2) Ukoliko se životinje kolju u skladu s posebnim postupcima obrednog klanja, kako se zahtijeva određenim vjerskim pravilima, ne primjenjuju se zahtjevi stava (1) tačka c) ovog člana.
- (3) Nadležni inspeksijski organ može objektima za klanje, kojima je dopušteno odstupanje u skladu s Odlukom o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskog porijekla ("Službeni glasnik BiH", broj 82/06), odobriti odstupanje od stava (1) tačke a) ovog člana samo za goveda, a od stava (1) tačke a) ovog člana i od postupaka omamljivanja i usmrćivanja navedenih u Dodatku C ovog Pravilnika za perad, kuniće, svinje, ovce i koze, ako su ispunjeni zahtjevi iz člana 3. ovog Pravilnika.

Član 6.

(Pribor za sputavanje, omamljivanje i usmrćivanje)

- (1) Vlasnik ili odgovorno lice u klaonici mora osigurati da su instrumenti, pribor i oprema za sputavanje te druga oprema i instalacije koji se koriste za omamljivanje ili usmrćivanje životinja dizajnirani, izgrađeni, održavani i korišteni na način koji omogućava brzo i efikasno omamljivanje i usmrćivanje životinja u skladu s odredbama ovog Pravilnika.
- (2) Veterinarski inspektor ili ovlašten veterinar nadzire da li su oprema i instrumenti koji se koriste za sputavanje, omamljivanje i usmrćivanje životinja usklađeni sa zahtjevima iz stava (1) ovog člana i redovno provjeravani, održavani i u upotrebnom stanju.
- (3) Adekvatna rezervna oprema i instalacije moraju biti držani na mjestu klanja, pravilno održavani i redovno pregledavani najmanje jednom mjesečno.

Član 7.

(Edukacija osoblja)

- (1) Vlasnik klaonice ili odgovorno lice u klaonici mora osigurati da lica koja obavljaju poslove sputavanja, omamljivanja,

- klanja ili usmrćivanja životinja imaju završen kurs i položen ispit u skladu s programom koji je naveden u Dodatku H ovog Pravilnika.
- (2) Vlasnik klaonice ili odgovorno lice u klaonici mora osigurati da lica koja obavljaju poslove premještanja životinja i njihovog smještaja u depo posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje za efikasno i humano obavljanje navedenih poslova u skladu s odredbama ovog Pravilnika.
 - (3) Ukoliko veterinarski inspektor ili ovlašteni veterinar tokom nadzora i kontrole utvrdi da:
 - a) lica iz stava (1) ovog člana ne posjeduju dokaz o osposobljenosti ili ako ne posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje, zabranjuje rad takvom licu te naređuje osposobljavanje ili ponovno osposobljavanje iz stava (1) ovog člana;
 - b) lica iz stava (2) ovog člana ne posjeduju potrebnu vještinu, sposobnost i znanje, zabranjuje rad takvom licu, te naređuje vlasniku klaonice ili odgovornom licu u klaonici da osigura njegovo osposobljavanje ili ponovno osposobljavanje.
 - (4) Detaljne uvjete i program osposobljavanja iz st. (1) i (2) ovog člana propisuje Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležnih organa entiteta.
 - (5) Ispit iz stava (1) ovog člana polaže se u nadležnom organu entiteta. Detaljne uvjete za polaganje ispita propisuje Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležnih organa entiteta.

Član 8.

(Inspekcijски nadzor)

- (1) Nadzor i kontrolu u klaonici provodi veterinarski inspektor ili ovlašteni veterinar, koji u svako doba mora imati slobodan pristup svim njenim dijelovima u svrhu provjere usklađenosti s odredbama ovog Pravilnika.
- (2) Nadzor i kontrola iz stava (1) ovog člana može se provoditi istovremeno s nadzorom i kontrolom u druge svrhe.

Član 9.

(Klanje ili usmrćivanje životinja izvan klaonica)

- (1) Prilikom klanja izvan klaonice životinja iz člana 5. stav (1) ovog Pravilnika primjenjuju se odredbe stava (1) tač. b), c) i d) navedenog člana.
- (2) U slučaju kada vlasnik, za svoje vlastite potrebe, izvan klaonice kolje perad, kuniće, svinje, ovce i koze, odobrava se odstupanje od stava (1) ovog člana, pod uvjetom da se klanje obavlja u skladu s članom 3. ovog Pravilnika uz obavezno omamljivanje svinja, ovaca i koza prije klanja, a na način propisan ovim Pravilnikom.

Član 10.

(Klanje ili usmrćivanje životinja radi kontrole bolesti i viška jednodnevnih pilića)

- (1) Kad se životinje iz člana 5. stav (1) ovog Pravilnika kolju ili usmrćuju u svrhu kontrole bolesti, postupak mora biti proveden u skladu s odredbama Dodatka E ovog Pravilnika.
- (2) Postupak usmrćivanja životinja koje se uzgajaju u svrhu proizvodnje krzna mora biti proveden u skladu s odredbama Dodatka F ovog Pravilnika.
- (3) Višak jednodnevnih pilića i embrija mora biti usmrćen što je moguće brže, u skladu s odredbama Dodatka G ovog Pravilnika.

Član 11.

(Prisilno klanje)

Odredbe čl. 9. i 10. ovog Pravilnika ne primjenjuju se na životinje koje moraju biti trenutno usmrćene u slučaju prisilnog klanja.

Član 12.

(Klanje povrijeđenih/bolesnih životinja)

- (1) Vlasnik bolesne ili povrijeđene životinje ili lice odgovorno za takvu životinju mora osigurati njeno klanje, odnosno

usmrćivanje na licu mjesta radi izbjegavanja nepotrebne patnje životinje.

- (2) Izuzetno od stava (1) ovog člana, povrijeđene ili bolesne životinje mogu se po odobrenju veterinaru prevesti do mjesta klanja ili usmrćivanja, pod uvjetom da takav prijevoz životinjama neće uzrokovati daljnju patnju.

Član 13.

(Uvoz u Bosnu i Hercegovinu)

Uvoz mesa u Bosnu i Hercegovinu iz zemalja koje nisu članice Evropske unije mora potjecati od životinja zaklanih u objektima odobrenim u skladu s važećim propisima, te ga mora pratiti certifikat kojim se potvrđuje da su životinje zaklane ili usmrćene na način koji osigurava zaštitu životinja najmanje jednaku onoj u Bosni i Hercegovini u skladu s odredbama ovog Pravilnika.

Član 14.

(Vodiči dobre prakse)

Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) ovog Pravilnika razvijaju vodiče dobre prakse na osnovu standarda Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE) i Evropske organizacije za sigurnost hrane (EFSA) te u skladu s odredbama ovog Pravilnika.

Član 15.

(Prijelazne i završne odredbe)

Objekti koji su prije stupanja na snagu ovog Pravilnika odobreni za klanje životinja moraju zadovoljiti zahtjeve propisane odredbama ovog Pravilnika najkasnije do 30. juna 2011. godine.

Član 16.

(Program osposobljavanja)

Upute za program osposobljavanja i polaganje ispita iz člana 7. st. (4) i (5) ovog Pravilnika propisat će Ured za veterinarstvo Bosne i Hercegovine uz prethodno pribavljenu saglasnost nadležnih organa entiteta u roku mjesec dana od dana stupanja na snagu ovog Pravilnika.

Član 17.

(Stupanje na snagu)

Ovaj Pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Broj 07-1-02-1776-1/10

18. maja 2010. godine

Sarajevo

Ministar

Mladen Zirojević, s. r.

DODATAK A

UVJETI ZA PREMJEŠTANJE I SMJEŠTAJ ŽIVOTINJA U KLAONICAMA

I. OPĆI UVJETI

1. Svaka klaonica mora imati odgovarajuću opremu i prostore za istovar životinja iz prijevoznog sredstva.
2. Životinje nakon dolaska u klaonicu moraju biti istovarene što je moguće prije. Ako se životinje ne mogu istovariti odmah po dolasku u klaonicu, moraju biti zaštićene od nepovoljnih vremenskih uvjeta te im mora biti osigurana adekvatna ventilacija.
3. Životinje koje, s obzirom na vrstu, spol, starost ili porijeklo, mogu povrijediti jedna drugu, moraju biti držane i smještene u depou odvojeno jedne od drugih.
4. Tokom boravka u klaonici životinje moraju biti zaštićene od nepovoljnih vremenskih uvjeta. Ako su bile izložene visokim temperaturama za vlažnog vremena, potrebno ih je rashladiti na adekvatan način.
5. Kondicija i zdravstveno stanje životinja moraju se provjeravati najmanje dva puta dnevno, ujutro i navečer.
6. Životinje koje su bile izložene boli ili patnjama tokom prijevoza ili po dolasku u klaonicu, te životinje koje još sišu, moraju biti odmah zaklane. Ukoliko to nije moguće,

potrebno ih je izdvojiti i zaklati što je moguće prije, a najkasnije za dva sata.

7. Životinje koje ne mogu hodati ne smiju se vući do mjesta klanja, već ih je potrebno usmrtiti tamo gdje leže ili ih, gdje je to moguće, a da im se ne uzrokuje još više patnje, prevesti na kolicima ili pokretnoj platformi do mjesta za prisilno klanje.

II. UVJETI ZA ŽIVOTINJE KOJE NISU DOPREMLJENE U SPREMNICIMA

1. Ukoliko klaonice imaju opremu za istovar životinja, takva oprema mora imati pod koji onemogućava klizanje i, ukoliko je to potrebno, postranu zaštitu. Mostovi, rampe i prolazi moraju imati stranice, ograde ili neki drugi oblik postrane zaštite, kako bi se spriječilo ispadanje životinja. Izlazne ili ulazne rampe moraju imati najmanji mogući nagib.
2. Tokom istovara životinje moraju biti pošteđene straha i uznemirenosti i s njima se ne smije loše postupati, a potrebno je osigurati da ne padnu. Životinje ne smiju biti podizane za glavu, rogove, uši, noge, rep ili runo, niti na bilo koji drugi način koji im može uzrokovati nepotrebnu bol, patnju ili povredu. Kada je to potrebno, životinje moraju biti vodene pojedinačno.
3. Životinje moraju biti pažljivo premještane. Prolazi moraju biti tako konstruirani da je mogućnost povrjeđivanja životinja svedena na najmanju moguću mjeru i raspoređeni tako da se iskoristi sklonost životinja za slijeđenje nagona stada.
4. Pribor koji se koristi za tjeranje životinja mora biti korišten samo u te svrhe i samo tokom kraćeg perioda. Korištenje pribora za elektrošokove mora se izbjegavati kada je moguće. U svakom slučaju, taj pribor se može upotrebljavati samo za odrasla goveda i odrasle svinje koje se odbijaju pomaknuti i samo onda kada ispred sebe imaju dovoljno prostora za kretanje. Elektrošokovi ne smiju trajati duže od jedne sekunde, između njih moraju biti dovoljno dugi razmaci i mogu se primijeniti samo na mišićima stražnjeg dijela tijela. Elektrošokovi se ne smiju ponovo upotrebljavati ako životinja na njih ne reagira.
5. Životinje se ne smije udarati ili pritiskati na bilo koji posebno osjetljivi dio tijela. Zabranjeno je gnječiti, zavrtati ili lomiti rep životinje ili joj pritiskati oči. Nije dozvoljeno zadavati udarce nogom ili bilo koje druge udarce.
6. Životinje se ne smiju dopremiti do mjesta klanja ukoliko neće biti odmah zaklane. Ako se klanje neće obaviti odmah po dolasku, životinje moraju biti smještene u depo.
7. Klaonice moraju biti opremljene dovoljnim brojem torova za adekvatan privremeni smještaj životinja koji omogućavaju zaštitu od nepovoljnih vremenskih uvjeta.
8. Uz uvjete propisane posebnim veterinarskim propisima, torovi u depoima za privremeni smještaj životinja moraju imati i:
 - a) podove koji na najmanju moguću mjeru smanjuju opasnost od klizanja i koji ne uzrokuju povrede životinja kada su u dodiru s njima;
 - b) adekvatnu ventilaciju, vodeći računa o mogućim ekstremnim vrijednostima temperature i vlage. Ukoliko se koristi vještačka ventilacija, moraju biti osigurani i rezervni aparati koji se koriste u slučaju kvara sistema za ventiliranje;
 - c) vještačko osvjetljenje dovoljno jako da je moguće obaviti pregled svih životinja u svako doba, a u slučaju potrebe mora biti na raspolaganju i odgovarajući rezervni izvor svjetlosti;
 - d) tamo gdje je potrebno, opremu za vezanje životinja;
 - e) tamo gdje je potrebno, odgovarajuću zalihu adekvatne prostirke za sve životinje koje se u depou drže tokom noći.
9. U klaonicama koje, osim prostora za privremeni smještaj iz tačke 8. ovog poglavlja, imaju i prostore za privremeni smještaj životinja na otvorenom bez prirodnog zaklona ili sjene, mora biti osigurana adekvatna zaštita od nepovoljnih

vremenskih uvjeta. Otvoreni prostori za privremeni smještaj životinja moraju biti održavani u takvom stanju da osiguraju da životinje ni u jednom trenutku nisu izložene fizikalnim, hemijskim ili ostalim utjecajima štetnim za njihovo zdravlje.

10. Životinje koje po dolasku nisu dovedene direktno na mjesto klanja moraju uz pomoć adekvatne opreme imati konstantno na raspolaganju vodu za piće iz odgovarajućih pojilica. Životinje koje nisu zaklane u roku 12 sati od dolaska u klaonicu, moraju biti nahranjene, a i naknadno, prema potrebi i u odgovarajućim vremenskim razmacima, životinjama mora biti data umjerena količina hrane.
11. Životinje koje su u klaonici zadržane 12 i više sati moraju biti privremeno smještene i, prema potrebi, vezane na takav način da mogu leći bez poteškoća. Kad životinje nisu vezane, hrana im mora biti osigurana na način koji omogućava nesmetano hranjanje.

III. UVJETI ZA ŽIVOTINJE DOPREMLJENE U SPREMNICIMA

1. Spremnici u kojima se prevoze životinje mora se rukovati pažljivo i ne smije ih se bacati, ispuštati ili prevrtati. Kada je moguće, spremnici se tovare i istovaraju horizontalno i uz pomoć mehaničke opreme.
2. Životinje dopremljene u spremnicima s perforiranim ili fleksibilnim dnom moraju biti istovarene s posebnom pažnjom, kako bi se izbjeglo njihovo povrjeđivanje. Kada je to odgovarajuće, životinje moraju biti pojedinačno istovarene iz spremnika.
3. Životinje dopremljene u spremnicima moraju biti zaklane što je moguće prije, u suprotnom ih je potrebno nahraniti i napojiti, u skladu s tačkom 10. Poglavlja II ovog dodatka.

DODATAK B

SPUTAVANJE ŽIVOTINJA PRIJE OMAMLJIVANJA, KLANJA ILI USMRĆIVANJA

1. Životinje moraju biti sputane na adekvatan način radi sprječavanja svake boli, patnje, uznemirenosti, povreda ili nagnječenja, koje je moguće izbjeći.
 - 1.1. U slučaju obrednog klanja, goveda moraju prije klanja biti sputana upotrebom mehaničkih postupaka, kako bi se izbjegla svaka bol, patnja ili uznemirenost, kao i bilo kakva povreda ili nagnječenje.
2. Prije omamljivanja ili klanja, životinje ne smiju visjeti, niti im smiju biti vezane noge. Izuzetno, perad i kunići mogu biti obješeni za noge radi klanja, pod uvjetom da su provedene adekvatne mjere koje osiguravaju da su u trenutku omamljivanja životinje dovoljno opuštene i da se klanje može obaviti efikasno i bez nepotrebne odgode.
 - 2.1. Osim u slučajevima iz tačke 2. ovog dodatka, vješanje životinja ne smije se ni u kojem slučaju koristiti kao način njihovog sputavanja.
3. Životinje koje se omamljuju ili usmrćuju primjenom mehaničke ili električne opreme u području glave, moraju se postaviti u takav položaj da se oprema može primijeniti i koristiti jednostavno, precizno i u odgovarajućem trajanju. U slučaju kopitara i goveda dozvoljena je primjena adekvatnih pomagala za ograničenje pomicanja glave.
4. Nije dozvoljeno korištenje opreme za električno omamljivanje radi sputavanja ili imobilizacije, kao ni za tjeranje životinja.

DODATAK C

OMAMLJIVANJE ILI USMRĆIVANJE ŽIVOTINJA KOJE SE NE UZGAJAJU RADI KRZNA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI

- A. Omamljivanje
 1. Primjena pištolja s penetrirajućim klinom,
 2. Udarac u glavu,
 3. Primjena električne struje,
 4. Izlaganje ugljendioksidu.

- B. Usmrćivanje:
1. Primjena pištolja ili puške,
 2. Usmrćivanje električnom strujom,
 3. Izlaganje ugljendioksidu.
- C. Izuzetno, nadležni inspeksijski organ može odobriti postupak dekapitacije, dislokacije vrata i upotrebe komore s vakuumom, kao postupke usmrćivanja za pojedine vrste životinja, pod uvjetom da se obavljaju u skladu s članom 3. ovog Pravilnika i da su ispunjeni posebni uvjeti iz Poglavlja III ovog dodatka.
- II. POSEBNI UVJETI ZA OMAMLJIVANJE
- Životinju je dopušteno omamiti samo ako se odmah nakon toga može iskrvariti.
1. **Pištolj s penetrirajućim klinom**
- a) pištolj s penetrirajućim klinom mora biti namješten tako da klin proдре директно u koru velikog mozga. Izričito je zabranjeno pucati u zatiljak goveda;
 - b) izuzetno od podtačke a) ove tačke, ovce i koze mogu biti omamljene primjenom pištolja na zatiljku, ukoliko rogovi onemogućavaju njegovu primjenu na čelu glave. U tom slučaju je potrebno odrediti tačku neposredno iza osnove rogova i usmjeriti pištolj prema ustima. Krvarenje životinje mora početi u roku 15 sekundi nakon pucnja;
 - c) prilikom upotrebe pištolja s penetrirajućim klinom, nakon svakog pucnja, lice koje obavlja omamljivanje mora provjeriti vraća li se klin do kraja na početni položaj. Ako se klin ne vraća potpuno do kraja, pištolj ne smije biti ponovno korišten sve dok ne bude popravljen;
 - d) zabranjen je smještaj životinja u prostore za omamljivanje, ako lice koje obavlja omamljivanje nije spremno obaviti omamljivanje odmah nakon što je životinja dovedena u prostor za omamljivanje. Životinjama ne smiju biti sputane glave, ako odmah neće biti omamljene.
2. **Udarac u glavu**
- a) Ovaj postupak dopušten je isključivo uz upotrebu mehaničkog aparata koji djeluje udarcem na kosti lobanje. Lice koje obavlja omamljivanje mora postaviti aparat na tačno određeno mjesto i koristiti punjenje odgovarajuće snage, u skladu s uputstvima proizvođača, kako bi se postiglo efikasno omamljivanje bez loma kostiju lobanje;
 - b) U slučaju malog broja kunića, kada se koristi udarac u lobanju izazvan mehaničkim djelovanjem, postupak se mora provesti na način da životinja trenutno ostane bez svijesti i da u tom stanju ostane do nastupa smrti, što je potrebno izvesti u skladu s općim zahtjevima iz člana 3. ovog Pravilnika.
3. **Omamljivanje električnom strujom**
- A. Elektrode
1. Elektrode moraju biti postavljene tako da obuhvate glavu životinje, kako bi struja mogla proći kroz mozak. Moraju biti preduzete adekvatne mjere, kako bi se osigurao dobar kontakt elektroda s kožom, posebno uklanjanjem viška vune ili vlaženjem kože.
 2. Kod pojedinačnog omamljivanja životinja, oprema za omamljivanje električnom strujom mora:
 - a) imati aparat za mjerenje otpora tokom rada aparata koji onemogućava njegov rad ako nije moguće postići najmanju potrebnu jačinu struje;
 - b) imati ugrađen vizuelni ili audioaparat koji pokazuje dužinu primjene struje na životinji;
 - c) biti spojen na aparat koji pokazuje napon i jačinu struje tokom rada, postavljen tako da ga lice koje obavlja omamljivanje jasno vidi.
 3. Jačina električne struje i trajanje omamljivanja električnom strujom moraju biti takvi da se osigura da životinja trenutno izgubi svijest i ostane bez svijesti do nastupa smrti.
- B. Kupke za omamljivanje
1. Pri upotrebi kupki za omamljivanje peradi, mora se prilagoditi nivo vode radi osiguranja relevantnog kontakta s glavom svake ptice.
 - 1.1. Jačina električne struje i trajanje omamljivanja električnom strujom moraju biti takvi da se osigura da životinja trenutno izgubi svijest i ostane bez svijesti do nastupa smrti.
 2. Kod grupnog omamljivanja peradi u kupkama, mora se održavati napon koji je potreban za stvaranje struje dovoljne jačine za omamljivanje svake ptice.
 3. Da bi se osiguralo da struja prolazi pravilno, moraju se preduzeti adekvatne mjere i to osiguranjem dobrih električnih kontakata i vlaženjem mjesta dodira lire i nogu peradi.
 4. Kupke za omamljivanje peradi moraju veličinom i dubinom odgovarati vrsti i kategoriji peradi koja se kolje i ne smiju se prelijevati na ulazu. Elektroda koja je uronjena u vodu mora se protezati cijelom dužinom vodene kupke.
 5. Na mjestu klanja mora biti osiguran ručni rezervni aparat za omamljivanje.
4. **Omamljivanje svinja izlaganjem ugljendioksidu**
1. Koncentracija ugljendioksida za omamljivanje svinja mora iznositi najmanje 70%.
 2. Komora u kojoj se svinje izlažu gasu i oprema koja se koristi za prijevoz svinja kroz nju moraju biti tako dizajnirani, izgrađeni i održavani da se izbjegne povrjeđivanje svinja i pritisak na grudni koš te da svinje mogu stajati uspravno sve dok ne izgube svijest. Oprema koja se koristi za prijevoz svinja kroz komoru i komora moraju biti adekvatno osvijetljeni tako da svinje mogu vidjeti jedna drugu ili svoju okolinu.
 3. Komora mora biti opremljena aparatima za mjerenje koncentracije gasa na mjestu najviše koncentracije gasa kojoj su životinje izložene, te svjetlosnim i zvučnim znakom upozorenja ukoliko koncentracija ugljendioksida padne ispod zahtijevanog nivoa.
 4. Svinje moraju biti smještene u prostore ili spremnike u kojima mogu vidjeti jedna drugu i moraju biti dopremljene u komoru za omamljivanje u roku 30 sekundi od ulaska u postrojenje. Svinje moraju biti prevezene što je moguće brže od ulaza do mjesta najviše koncentracije gasa, gdje moraju biti izložene gasu dovoljno dugo da ostanu bez svijesti do nastupa smrti.
5. **Omamljivanje peradi izlaganjem ugljendioksidu**
1. Odredbe se odnose na omamljivanje kokoši i ćurki, a nisu primjenjive na ostalu domaću perad.
 2. Mješavine gasova koje se koriste za omamljivanje peradi sastoje se od:
 - a) 40% ugljendioksida, 30% kisika i 30% azota (perad je izložena ovoj mješavini gasova tokom najmanje dvije minute), a nakon toga je još izložena tokom jedne minute 80% ugljendioksidu, ili
 - bilo koje mješavine argona, azota ili drugih inertnih gasova s atmosferskim zrakom i ugljendioksidom pri čemu koncentracija ugljendioksida ne smije biti viša od 30%, a rezidualnog kisika 2% (perad je ovoj mješavini gasova izložena tokom najmanje dvije minute), ili
 - argona, azota, drugih inertnih gasova ili bilo koje mješavine ovih gasova u atmosferskom zraku s maksimalno 2% rezidualnog kisika (perad je ovoj mješavini gasova izložena tokom najmanje dvije minute), ili
 - b) ugljendioksida najmanje koncentracije od 55% (perad je djelovanju ugljendioksida izložena tokom najmanje dvije minute).
 3. Komprimirani gasovi moraju biti vaporizirani prije upotrebe u komori i moraju biti sobne temperature, da bi se spriječio temperaturni šok. Ni pod kojim uvjetima čvrsti gasovi pri temperaturi smrzavanja ne smiju biti dodati u komoru.
 4. Mješavine gasova moraju biti vlažene.

5. Aдекватna mješavina kisika i ugljendioksida mora biti primijenjena i konstantno održavana u komori u visini peradi, kako bi uslijedila anoksija (nedostatak kisika).
6. U slučaju da perad izložena mješavini gasova pokazuje znakove vraćanja svijesti, potrebno je produžiti vrijeme izloženosti gasu.
7. Komora mora biti opremljena aparatima za mjerenje koncentracije kisika i/ili ugljendioksida unutar komore, i to u visini peradi, te svjetlosnim i zvučnim znakom upozorenja ukoliko koncentracija ugljendioksida padne ispod zahtjevanog nivoa.
8. Sistem mora imati sposobnost održavanja potrebne koncentracije gasova unutar komore.
9. Tokom korištenja, koncentracija kisika i/ili ugljendioksida u komori mora konstantno biti praćena te vidljiva licu koje upravlja sistemom za omamljivanje.
10. Oprema za omamljivanje peradi gasom mora biti dizajnirana, konstruirana i održavana na način koji osigurava da se perad ne povrijedi pri prolasku kroz nju.

III. POSEBNI UVJETI USMRĆIVANJA

1. *Primjena pištolja ili puške*

Ovi postupci se koriste za usmrćivanje različitih vrsta životinja, naročito uzgojene velike divljači i jelena, a moraju biti odobreni od nadležnog inspeksijskog organa koji mora osigurati da navedene postupke provodi osposobljeno osoblje u skladu s članom 3. ovog Pravilnika.

2. *Dekapitacija i dislokacija vrata*

Ovi postupci se koriste samo za usmrćivanje peradi i moraju biti odobreni od nadležnog inspeksijskog organa koji mora osigurati da ih provodi osposobljeno osoblje u skladu s članom 3. ovog Pravilnika.

3. *Usmrćivanje električnom strujom i izlaganjem ugljendioksidu*

1. Nadležni inspeksijski organ može odobriti usmrćivanje različitih vrsta životinja primjenom električne struje i ugljendioksida pod uvjetom da su ispunjeni zahtjevi iz člana 3. ovog Pravilnika i odjeljaka 3. i 4. Poglavlja II ovog dodatka.

2. Jačina korištene struje i dužina izlaganja električnoj struji te koncentracija i dužina izlaganju ugljendioksidu, koji se koriste za omamljivanje, odnosno usmrćivanje životinja, koji će biti propisani vodičima dobre prakse iz člana 14. ovog Pravilnika.

4. *Primjena komore s vakuumom*

Ovaj postupak se koristi samo za usmrćivanje bez iskrvarenja određenih životinja za prehranu ljudi koje pripadaju vrstama divljači iz uzgoja (prepelica, jarebica, fazan) i mora se provoditi u skladu s članom 3. ovog Pravilnika, tako da se:

- a) u hermetički zatvorenoj komori u kojoj se nalaze životinje može brzo postići vakuum primjenom snažne električne pumpe;
- b) vakuum održava sve dok životinje ne uginu;
- c) životinje grupno prevoze u spremnicima koji su smješteni u vakuumskoj komori posebno konstruiranoj u tu svrhu.

DODATAK D

ISKRVARENJE ŽIVOTINJA

1. Kod već omamljenih životinja iskrvarenje mora početi što je moguće brže nakon omamljivanja i mora biti brzo, obilno i potpuno. Životinja mora iskrvariti prije nego postoji mogućnost povratka svijesti.
2. Kod svih omamljenih životinja, iskrvarenje mora biti izazvano prerezivanjem barem jedne vratne arterije ili pripadajućih krvnih sudova koji ih snabdijevaju krvlju.
- 2.1. Nakon prerezivanja krvnih sudova ne smiju se obavljati nikakvi dodatni postupci ili električni podražaji na životinjama prije nego je iskrvarenje završeno.
3. Kada je za omamljivanje, vješanje, dizanje i iskrvarenje životinja odgovorno jedno lice, to lice mora provesti

navedene postupke tim slijedom na jednoj životinji prije nego ih počne na drugoj.

4. Priručna pomoćna sredstva za prerezivanje vrata moraju biti osigurana na mjestu gdje se perad iskrvaruje primjenom automatskog aparata, tako da se u slučaju njegovog kvara perad može odmah zaklati.

DODATAK E

POSTUPCI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA PRI KONTROLI BOLESTI

Dopušteni postupci

1. Usmrćivanje životinja u svrhu kontrole bolesti mora biti obavljeno na jedan od načina određenih u Dodatku C ovog Pravilnika koji uzrokuju sigurnu smrt životinja.
2. Izuzetno od stava 1. ovog člana, a u skladu s članom 3. ovog Pravilnika, za usmrćivanje životinja pri svijesti mogu se koristiti i drugi postupci, pri čemu mora biti osigurano da se:
 - a) u slučaju primjene postupka koji ne izaziva trenutnu smrt životinje (npr. pucanj iz pištolja s penetrirajućim klinom) primijene sve potrebne mjere da se životinja što prije usmrti, a u svakom slučaju prije nego se ponovno osvijesti;
 - b) na životinji ne provode nikakvi daljnji postupci prije utvrđivanja njene smrti.

DODATAK F

POSTUPCI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA KOJE SE UZGAJAJU U SVRHU PROIZVODNJE KRZNA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI

1. Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) donose odluku o najadekvatnijem postupku usmrćivanja različitih vrsta životinja, koji se mora provoditi u skladu s odredbama iz člana 3. ovog Pravilnika, ovisno o vrsti životinja na koju se primjenjuje.
2. Dopušteni su sljedeći postupci usmrćivanja:
 - a) primjena mehaničkog aparata s penetrirajućim klinom;
 - b) ubrizgavanje prekomjerne doze anestetika;
 - c) primjena električne struje koja uzrokuje prestanak rada srca;
 - d) izlaganje ugljenmonoksidu;
 - f) izlaganje hloroformu;
 - g) izlaganje ugljendioksidu.

II. POSEBNI UVJETI

1. *Primjena mehaničkog aparata s penetrirajućim klinom*

- a) aparat mora biti postavljen tako da klin proдре u koru velikog mozga;
- b) ovaj postupak dopušten je samo ako odmah nakon njega slijedi iskrvarenje životinje.

2. *Ubrizgavanje prekomjerne doze anestetika*

Dopušteno je koristiti samo one anestetike, doze i načine primjene koji uzrokuju trenutni gubitak svijesti nakon čega nastupi smrt životinje.

3. *Primjena električne struje koja uzrokuje prestanak rada srca*

- a) elektrode moraju biti postavljene tako da električna struja prolazi kroz mozak i srce. Najmanja upotrijebljena jačina struje mora dovesti do gubitka svijesti i srčanog zastoja;
- b) kod lisica, pri primjeni elektroda u usta i rektum, prosječna jačinu struje mora iznositi 0,3 ampera u trajanju od najmanje 3 sekunde.

4. *Izlaganje ugljenmonoksidu*

- a) komora u kojoj se životinje izlažu gasu mora biti dizajnirana, konstruirana i održavana tako da se izbjegne povrjeđivanje životinja i da je moguće kontrolirati životinje tokom postupka;
- b) životinje se uvode u komoru tek nakon što se postigne 1%-tna koncentracija 100%-tnog ugljenmonoksida;

- c) gas koji proizvodi aparat posebno prilagođen za tu svrhu može se koristiti za usmrćivanje kuna i činčila pod uvjetom da su testovi pokazali da je korišteni gas:
- 1) adekvatno ohlađen;
 - 2) filtriran u dovoljnoj mjeri;
 - 3) očišćen od bilo kakvih iritirajućih materije ili gasova.

Životinje se ne smiju smjestiti u komoru sve dok se ne postigne koncentracija ugljenmonoksida od 1%.

- d) nakon udisanja, gas mora najprije izazvati duboku opću anesteziju, a zatim sigurnu smrt;
- e) životinje moraju ostati u komori do nastupa smrti.
5. *Izlaganje hloroformu*
Izlaganje hloroformu može se koristiti za usmrćivanje činčila, pod uvjetom da:
- a) je komora u kojoj se životinje izlažu gasu dizajnirana, konstruirana i održavana tako da se izbjegne povrjeđivanje životinja i da je moguće kontrolirati životinje tokom postupka;
 - b) se životinje uvode u komoru samo kad je zrak zasićen hloroformom;
 - c) nakon udaha, gas najprije izaziva duboku opću anesteziju, a zatim sigurnu smrt;
 - d) životinje ostaju u komori do nastupa smrti.
6. *Izlaganje ugljendioksidu*
Ugljendioksid se može koristiti za usmrćivanje kuna i činčila pod uvjetom da:
- (a) je komora u kojoj se životinje izlažu gasu dizajnirana, konstruirana i održavana tako da se izbjegne povrjeđivanje životinja i da je moguće kontrolirati životinje tokom postupka;
 - (b) se životinje uvode u komoru tek kad zrak sadrži najveću moguću koncentraciju 100%-tnog ugljendioksida;
 - (c) nakon udaha, gas najprije izaziva duboku opću anesteziju, a zatim sigurnu smrt;
 - (d) životinje ostaju u komori do nastupa smrti.

DODATAK G

POSTUPCI USMRĆIVANJA VIŠKA PILIĆA I PILEĆIH ZAMETAKA KAO VALIONIČKOG OTPADA

I. DOPUŠTENI POSTUPCI USMRĆIVANJA PILIĆA

1. Dopusnjeni su sljedeći postupci usmrćivanja pilića:
 - a) upotreba mehaničkog aparata koji izaziva brzu smrt;
 - b) izlaganje ugljendioksidu.
2. Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) mogu dopustiti upotrebu drugih naučno priznatih postupaka usmrćivanja, pod uvjetom da se provode u skladu s članom 3. ovog Pravilnika.

II. POSEBNI UVJETI

1. *Upotreba mehaničkog aparata koji izaziva brzu smrt*
 - a) životinje moraju biti usmrćene pomoću aparata s brzotirajućim mehaničkim oštricama ili drugim odgovarajućim nastavcima;
 - b) kapacitet aparata iz podtačke a) ove tačke mora biti dovoljan da se osigura da su sve životinje trenutno usmrćene čak i kad se primjenjuje pri velikom broju životinja.
2. *Izlaganje ugljendioksidu*
 - a) životinje moraju biti smještene u atmosferi s najvećom mogućom koncentracijom 100%-tnog ugljendioksida;
 - b) životinje moraju ostati u toj atmosferi do nastupa smrti.

III. DOPUŠTENI POSTUPCI USMRĆIVANJA EMBRIJA

1. Za trenutno usmrćivanje svakog živog embrija, sav valionički otpad mora biti obrađen mehaničkim aparatima kao što je opisano u tački 1. Poglavlju II ovog dodatka.
2. Nadležni organi iz člana 2. stav (1) tačka i) mogu dopustiti upotrebu drugih naučno priznatih postupaka usmrćivanja,

pod uvjetom da se provode u skladu s članom 3. ovog Pravilnika.

DODATAK H

PROGRAM OSPOSOBLJAVANJA ZA OSOBLJE KOJE UČESTVUJE U OBAVLJANJU SPUTAVANJA, OMAMLJIVANJA I KLANJA ILI USMRĆIVANJA ŽIVOTINJA

Program osposobljavanja iz člana 7. stav (1) ovog Pravilnika sastoji se od:

1. Osnova iz oblasti zaštite životinja pri klanju ili usmrćivanju;
2. Osnova iz oblasti koje uređuje premještanje životinja:
 - a) istovar životinja iz prijevoznih sredstava;
 - b) kretanje životinja u prostorima klaonice od mjesta istovara do depoa i od depoa do mjesta sputavanja, omamljivanja i klanja;
3. Osnova u odnosu na uvjete koje moraju zadovoljiti prostori za smještaj životinja (depoi) te osnovna načela zaštite životinja u depou (unutrašnjim i vanjskim prostorima klaonice u kojima se drže životinje);
4. Osnova u odnosu na način sputavanja životinja prije klanja;
5. Osnovnih načela i dopuštenih postupaka omamljivanja koji dovode do trenutnog gubitka svijesti koji traje sve do nastupanja smrti životinje;
6. Postupaka pri klanju i iskrvarenju životinja;
7. Praktičnog ili filmskog prikaza navedenih postupaka.

Na temelju članka 17. stavak (4) a u vezi s člankom 40. stavak (1) tačka d) Zakona o zaštiti i dobrobiti životinja ("Službeni glasnik BiH", broj 25/09), Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ureda za veterinarstvo Bosne i Hercegovine, donosi

PRAVILNIK

O ZAŠTITI ŽIVOTINJA PRI KLANJU ILI USMRĆIVANJU

Članak 1.

(Opće odredbe)

- (1) Ovim se Pravilnikom propisuju uvjeti zaštite životinja uzgojenih i držanih za proizvodnju mesa, kože, krzna ili drugih proizvoda, tijekom njihovoga premještanja, smještaja u depou, sputavanja, omamljivanja, klanja i usmrćivanja, uključujući i usmrćivanje životinja u svrhu kontrole bolesti.
- (2) Odredbe ovoga Pravilnika ne primjenjuju se na:
 - a) tehničke ili znanstvene pokuse na životinjama u vezi s postupcima iz stavka (1) ovoga članka, koji se provode pod nadzorom mjerodavnoga tijela,
 - b) životinje usmrćene pri kulturnim ili sportskim događajima,
 - c) slobodnoživuću divljač usmrćenu sukladno Odluci o načinu obavljanja veterinarsko-zdravstvenog pregleda i kontrole životinja prije klanja i proizvoda životinjskoga podrijetla. ("Službeni glasnik BiH", broj 82/06).

Članak 2.

(Pojmovnik)

- (1) Za potrebe ovoga Pravilnika pojedini pojmovi imaju sljedeće značenje:
 - a) *Klaonica* je svaki objekt, uključujući opremu i sredstva za kretanje i smještaj životinja, namijenjen komercijalnom klanju životinja navedenih u članku 5. stavak (1) ovoga Pravilnika;
 - b) *Premještanje* je istovar životinja ili njihovo prevoženje, odnosno kretanje od istovarnih platformi, staja ili obora u klaonici do prostorija ili mjesta gdje će biti zaklane;
 - c) *Smještaj u depou* je držanje životinja u stajama, oborima, natkrivenim prostorima ili otvorenim površinama koje klaonice koriste u svrhu osiguranja bilo koje potrebne skrbi (voda, hrana, odmor) prije klanja;